

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

Дем'яненко Борис Леонідович
Дем'яненко Віра Миколаївна
Прядко Тетяна Петрівна

Політична свідомість сучасної української молоді в контексті зміни поколінь

УДК 32:159.922]-053.6(=161.2)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-1.13>

Дем'яненко Борис Леонідович
доктор політичних наук,
професор кафедри політології
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі
вул. Сухомлинського, 30, Переяслав,
Київська область, Україна

Дем'яненко Віра Миколаївна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі
вул. Сухомлинського, 30, Переяслав,
Київська область, Україна

Прядко Тетяна Петрівна
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри політології
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі
вул. Сухомлинського, 30, Переяслав,
Київська область, Україна

Актуальність дослідження політичної свідомості сучасної української молоді визначається тим, що від ціннісних орієнтацій молодого покоління, формування принципів і норм його політичної поведінки вирішальною мірою залежатимуть темпи демократичної модернізації, стратегія розвитку держави й суспільства. Перманентне дослідження процесів формування, функціонування та генезису політичної свідомості молоді актуальне не лише з боку наукового інтересу, а насамперед із практичної необхідності вироблення державної молодіжної та освітньої політики, діяльності політичних партій і громадських організацій. Аналіз поліваріативності розвитку політичної свідомості українського суспільства створює підґрунтя для прогнозування можливих сценаріїв конструктивних змін і дій, які дозволять подолати кризові явища з найменшими втратами, забезпечать сталий, поступальний розвиток демократичної Української держави.

Метою статті є дослідження на основі генераційного підходу політичної свідомості української молоді як сукупності ментальних явищ і чинника демократизації сучасних суспільно-політичних відносин. Авторами використано системний, порівняльний, соціологічний методи дослідження.

З'ясовано, що пояснення процесу оновлення суспільно-політичної системи через зміну поколінь є досить складним, оскільки грані між окремими віковими генераціями досить розмиті, залучення громадян до політичної діяльності навіть в умовах сталих демократичних процедур здійснюється поступово. Молоді люди проходять поступальний шлях політичної самоідентифікації, формують сенси, консолідують знання, напрацьовують перший політичний досвід, який із часом стає основою формування довготермінової стратегії розвитку держави. Нинішнє покоління української молоді кардинально відрізняється від попередніх поколінь умовами соціалізації. Процес її світоглядного становлення відбувався в умовах становлення демократії та української національної держави, тоді як старше (радянське, пострадянське) покоління переживало ціннісну, світоглядну кризу. На основі аналізу соціологічних досліджень з'ясовано, що представники сучасного молодого покоління зосереджені більше на індивідуальній реалізації, покладаються більше на себе, не довіряють політичним інститутам і політикам, тому мало цікавляться політичними питаннями й проявляють електоральний абсентеїзм. Важливо, що переважна частина молодих людей чітко визначились із західною зовнішньополітичною орієнтацією, національною ідентифікацією, бачить своє майбутнє в Україні. Щодо орієнтацій на політичні цінності, то в українському суспільстві встановився певний генераційний консенсус – більшість сповідує ліберальні цінності свободи.

***Ключові слова:** політична свідомість, політичні цінності, генераційний підхід, покоління, молодь, соціалізація.*

Вступ. У сучасних умовах, коли ціннісні орієнтири українського суспільства й політико-стратегічні вектори розвитку Української держави чітко окреслені, все ж залишаються певні загрози (внутрішні й зовнішні) реанімації авторитарного минулого. Закріплення демократичних тенденцій вимагає постійної модернізації суспільства, а нині – особливо держави, її інститутів. Політична свідомість суспільства виступає важливою складовою частиною процесу перетворення суспільно-політичного буття, передусім у періоди криз.

Складні трансформації, які переживає натеper українське суспільство, з усіма їхніми суперечностями й проблемами специфічним чином відбиваються насамперед у політичній свідомості молоді. Оскільки саме від цієї вікової кате-

горії значною мірою залежать темпи нинішнього етапу демократичної модернізації та зрештою діалектика розвитку майбутнього, постійне дослідження процесів формування, функціонування та генезису її політичної свідомості є актуальним не лише з боку науки, а насамперед із практичної необхідності вироблення державної молодіжної та освітньої політики, діяльності політичних партій і громадських організацій. Розв'язання низки методологічних і прикладних проблем пов'язано з необхідністю системної політики виховання патріотизму, свідомої громадянської позиції, високої моральності, демократизму й правосвідомості молоді. Аналіз поліваріативності розвитку політичної свідомості українського суспільства, створює підґрунтя для прогнозування можливих сценаріїв

конструктивних змін і дій, які дозволять подолати кризові явища з найменшими втратами й забезпечити сталий, поступальний розвиток демократичної Української держави.

Мета й завдання. Метою статті є дослідження політичної свідомості української молоді як сукупності ментальних явищ і чинника демократизації сучасних суспільно-політичних відносин. Молодь водночас розглядається як окреме покоління, соціалізація якого відбувалася після розпаду СРСР в умовах становлення української державності. Виходячи із цього, завданнями статті є з'ясування основних принципів теорії поколінь, компаративний аналіз основних тенденцій у формуванні ціннісних орієнтацій сучасної молоді й старшого покоління, чинників політичного абсентеїзму українців різних вікових категорій.

Методи дослідження. Головним методологічним підходом до аналізу предмета дослідження є генераційний, за допомогою якого через вивчення вікових зрізів громадської думки можна спрогнозувати вектор формування довготермінової стратегії розвитку держави. Для розв'язання поставлених завдань автори статті послуговувалися системним, компаративним і соціологічним методами дослідження.

Результати. В умовах стрімких технологічних змін, інформатизації суспільних відносин цілком закономірно зростає інтерес (як на побутовому, так і на науковому рівнях) до «нового покоління» як до якісно нової генерації, з якою пов'язуються сподівання на успішне інноваційне розв'язання накопичених в останні десятиліття проблем людської цивілізації (економічних, екологічних, соціальних, політичних, соціокультурних тощо). Характер і зміст суспільно-політичних процесів, які відбуваються в Україні, свідчать про якісну зміну ролі й значення молоді як найперспективнішої соціальної групи й активного компонента формування громадянського суспільства й політичного істеблшменту. Покоління, що є ровесником незалежної Української держави, нині стає одним із провідних компонентів модернізаційних процесів. Формування політичної свідомості молоді значною мірою залежить від зрілості її об'єктивних і суб'єктивних передумов. Нині в умовах інформаційного суспільства, глобалізаційних викликів, формування демократичного, цивілізованого й відкритого суспільства в Україні з'явилися вагомі передумови для розвитку нового політичного мислення.

Політична свідомість по суті є ключовим компонентом духовного життя всього суспільства, основою моральності кожної людини. Вона дозволяє пізнавати світ політичного в усій його строкатості й різноманітності, складності й суперечності, розуміти тенденції соціально-політичного розвитку, надає цілеспрямованості людській діяльності.

Формування політичної свідомості є об'єктивним процесом історичного розвитку суспільства.

Загальний принцип соціологічного аналізу поколінь запропонував німецько-британський соціолог К. Мангейм. Він визначав покоління як прошарок людей, чия схожість зумовлена здебільшого схожістю життєвого досвіду, відзначивши водночас, що люди одного покоління, природно, схожі не в усьому, але достатньою мірою, щоб виділити їх у групу за тим досвідом, який впливає на особистий характер і розуміння дійсності. Дослідник доводив, що, оскільки людська свідомість пластична, погляди, тенденції мислення, цінності змінюються під впливом зовнішніх умов, «дух покоління» викристалізовується в період найбільшої пластичності свідомості, тобто у віці 15–25 років. Таким чином, специфіка досвіду, набутого в період соціалізації індивідів, є основною характеристикою покоління [14, с. 182].

Досліджуючи соціологію поколінь, К. Мангейм вважав, що до одного покоління належать не лише ті, хто на певні події реагував однаково, сповідуючи схожі ціннісні орієнтації, але й усі, на чий життя ці події справили приблизно рівний за інтенсивністю вплив чи враження. Фактичне покоління не є однорідним, воно ділиться на частини, підгрупи, блоки генерації. Ці підгрупи стійкіші за інтенсивністю зв'язків між їхніми членами, ніж покоління загалом, оскільки ці зв'язки будуються на спільній ідеї чи відстоюванні спільної мети тощо. Таким чином, молодь, яка переживає однакові конкретні історичні проблеми, є одним фактичним поколінням, але окремі підгрупи її, які сприймають, осмислюють матеріал свого спільного досвіду різними конкретними способами, становлять окремі покоління одиниці. Члени підгруп надалі усвідомлюватимуть свою єдність, однак не обов'язково будуть так само усвідомлювати належність антагоністичних підгруп до єдиного покоління, та навіть усвідомлюючи, навряд чи акцентуватимуть на цьому внутрішню увагу [14, с. 183–184].

Іспанський соціолог Х. Ортега-і-Гассет, розглядаючи історичний процес через призму генераційного підходу, вважав, що саме зміна покоління є рушієм історії. Він наголошував, що те, що три різні способи життя (20-тилітніх, 40-калітніх, 60-тилітніх) «приречені бути одним і тим самим «нині», яскраво демонструє драматизм, конфлікт і боротьбу, які характеризують сам зміст історії та будь-якого сучасного існування» [8, с. 260–280]. Він стверджував: «Якщо брати до уваги не незначну чисельність молодих людей, а всіх у цьому віці, всю молодь загалом, то вона суттєво впливає на зміну світу. Кожна молода людина здатна впливати лише на одну сферу життєвого простору, але разом вони впливають уже на весь простір, весь світ: одні – на мистецтво, інші – на релігію, на ту чи іншу науку, промисловість,

політику. Зміни в кожній сфері простору можуть бути незначними, й все ж вони змінять загальний устрій світу, й, коли через кілька років до життя проб'ється наступне покоління юних, світ як ціле буде вже іншим» [8, с. 260–280].

Вітчизняний дослідник Г. Калініч відмітив, що зміна поколінь як генетичний чинник є одним з основних у динаміці історичного розвитку, проте, «попри незмінність біологічного оновлення людства, покоління не можна вважати рушієм суспільних змін». Важко погодитися з його твердженням, що «відносно безболісне впровадження тих змін у соціальній, політичній, культурній та економічній сферах, які в конкретний момент суспільного розвитку назріли» забезпечується появою нових поколінь лише «завдяки психологічним особливостям людей різних вікових категорій» [3, с. 147]. Пояснення процесу оновлення суспільно-політичної системи через зміну поколінь є досить складним, тому що грані між окремими віковими генераціями досить розмиті, залучення громадян до політичної діяльності навіть в умовах сталих демократичних процедур здійснюється поступово, адже використання лише активного виборчого права (його молодше покоління часто навіть ігнорує) не може змінити систему прийняття рішень, а активно починають долучатися до політичних процесів люди, яким виповнюється 30–35 років. Молоді люди проходять шлях політичної самоідентифікації, формують сенси, консолідують запити, напрацьовують перший політичний досвід, який із часом стає основою для формування довготермінової стратегії розвитку держави.

Оскільки первинний досвід людини (через психологічні особливості) має особливий вплив на становлення її свідомості, для індивіда найбільше значення мають ті події, які відбулися за його молодості. Через досвід, пережитий у молодості, людина сприймає свій подальший досвід, і навіть якщо первинний досвід і вироблені ним принципи стають неприйнятними в подальшому житті, однак через них детермінується заперечення та вибудовування, набуття нових навичок. Тобто події та обставини, зовнішні умови найбільше впливають на соціалізацію індивіда, становлення людини, а отже й на її подальше життя. Молодь тому й називають «сучасним» поколінням, бо вона адекватніше розуміє виклики сучасності в той час, коли старше покоління чіпляється за переорієнтації, які були драмою їхньої юності [14, с. 178–179].

Зарубіжні дослідники виділили покоління «У» («мільєніалів»), народжених між 1980 і 1995 рр., яке навіть в умовах стабільної демократії відрізняється від попередніх поколінь у ставленні до дійсності, орієнтації в суспільно-політичному просторі, на ринку праці, адаптації до швидких змін, принципів взаємодії. Проведені спостереження

та дослідження спонукали до висновків, що нове покоління демонструє запит на суспільство знань, мультимедіа революцію, цифрові технології, орієнтацію на користь, багатозадачність, прагматизм, а також переосмислення традиційних цінностей, нових ціннісних синтезів і вибіркового ідеалізму [13, с. 9].

Покоління українських мільєніалів значною мірою демонструє подібні ціннісні конотації, але має свої суттєві особливості. Воно демонструє більший розрив із попередніми поколіннями. Нинішнє покоління 20–35-ти літніх по-своєму унікальне в новітній історії України. Воно не пройшло основних комуністичних інститутів політичної соціалізації – піонерії та комсомолу. Це покоління, яке не може на власному досвіді порівнювати потенційні переваги й недоліки різних соціально-політичних систем, тим більше, що й досвід батьків (а ще більше попередніх поколінь) – соціальної комунікації та адаптації, трудових навичок, політичної поведінки тощо – не може бути основою для відтворення, оскільки втратив цінність у нових історичних умовах. Тому орієнтація на минуле чи ностальгія за ним фактично не притаманні нинішньому молодому поколінню. Його соціальний досвід складався в кардинально інших у порівнянні з попередніми поколіннями умовах: демонстративно зростає нерівність у рівнях і стилях життя; номінально великі можливості споживчого вибору замість ситуації товарного дефіциту за недоступності багатьох товарів через реальний рівень життя, відкритість інформації та кордонів, широкі можливості для різних видів мобільності за зростаючого рівня власної відповідальності. Система освіти орієнтувала нинішнє покоління молоді на загальнолюдські й національні цінності, патріотизм, повагу прав і свобод особистості, толерантність.

Соціалізація нинішньої молоді відбувалася в умовах відкритого світу, зникнення як символічних кордонів (інформаційних, культурних, економічних), так і розширення можливості виїзду за кордон із різною метою (туризм, освіта, працевлаштування, влаштування особистого життя тощо). Важливою кардинальною відмінністю процесу соціалізації ровесників української незалежності є розширення можливостей для індивідуального вибору (включаючи вибір освітньої системи, здобуття та зміни фаху, місця проживання та працевлаштування) та відмова від патерналістського типу свідомості, який як тенденція формувався в представників попередніх поколінь. Як зазначила відома українська соціологиня І. Бекешкіна, «<...> головна характеристика нового покоління українців – те, що воно вже не пострадянське. Тому що зовсім не радянське. Воно не має внутрішнього зв'язку з тією епохою, не асоціює себе з нею ні в позитивному, ні в негативному плані» [1].

Нинішнє покоління молоді вільніше й водночас аполітичніше від попередніх поколінь. За даними соціологічних служб, на парламентських виборах 2019 р. рівень активності молоді наблизився до мінімуму, й така тенденція на зниження явки виборців віком 18–29 років спостерігається вже 20 років. У 1998 р. на вибори до Верховної Ради України прийшли 67% представників цієї вікової категорії (за даними національних екзитполів тих років). У 1999 р., коли Президентом України на другий термін вибирали Л. Кучму, вже менше – 61%. У 2002 р. парламентські вибори привели на виборчі дільниці 59% молодих українців. Виняток склали лише вибори 2004 р. Тоді на хвилі протистояння В. Януковича й В. Ющенка правом голосу скористалися 71% молодих людей. Але вже на виборах Президента України 2014 р. голосували усього 46% українців 18–29 років. На парламентських виборах у тому ж році – взагалі 37%. У президентських виборах 2019 р. за даними Національного екзитполу (фонд Демократичні ініціативи ім. І. Кучеріва, Київський міжнародний інститут соціології та Центр Разумкова) в першому турі на дільниці прийшли 40%, у другому – 43% молодих українців [2]. Навіть Майдан 2013–2014 рр. не був молодіжною революцією. Соціологи констатують, що під час Майдану молодь була третьою за чисельністю віковою групою. Ядро Революції Гідності складало те покоління, що робило Революцію на грані й Помаранчеву революцію, «середній клас і середній вік». Одним із чинників такої ситуації вони вважають те, що люди, які не застали інших часів, не дуже розуміють небезпеку повернення до авторитаризму, відсутності свобод, наявність яких сприймається ними як природний стан речей [6].

Меншу активність молоді в порівнянні зі старшими віковими категоріями у виборчому процесі можна пояснити тим, що вона менш відповідальна, живе в іншому темпі й має багато інших альтернативних, не таких нудних, як політика, занять. ЗМІ, демонструючи сцени насильства, показуючи світ як ворожий і сповнений загроз, створюють викривлену реальність, формують негативні установки, провокують страх перед навколишньою дійсністю. Це призводить до замкнутості, депресивної бездіяльності, соціального відчуження, прагнення уникнути психологічного дискомфорту. Молода людина відділяє себе від соціально-політичного життя перед загрозою можливої небезпеки, що своєю чергою ускладнює її політичну соціалізацію.

В умовах сучасного інформаційно-комунікативного простору, швидких темпів розвитку інформаційних, цифрових технологій відбувається заміщення політичної реальності реальністю віртуальною. Це виражається в тому, що в сучасному суспільстві людина віддаляється від соціальних, політичних інститутів, які виступають як об'єктивна

щодо неї реальність. Її інтереси переміщуються до сфери віртуального світу, який передбачає спілкування людини з образами, симулякрами, а не з реальними об'єктами [9, с. 322].

Як свідчить Всеукраїнське опитування «Молодь України 2017», проведене Центром «Нова Європа» й Фондом ім. Фрідріха Еберта спільно із соціологічною компанією GfK Ukraine, молодь України здебільшого не цікавиться політикою. Зокрема, 65% молодих людей не цікавляться взагалі або скоріше не цікавляться політикою. Тут також помітна тенденція – чим старшою та самостійнішою стає людина, тим більше вона проявляє інтерес до політики: серед респондентів віком 25–29 років лише 36% не цікавиться політикою [11].

В абсентеїзмі молоді відбивається насамперед скептичне ставлення до результатів діяльності однієї людини, яка думає, що від неї особисто нічого не залежить, від її зусиль нічого не зміниться навіть за великих старань. І для цього є підстави. Попри те, що після Революції Гідності в органи влади різних рівнів прийшло чимало представників молодого покоління з громадського сектору, а вибори 2019 р. закріпили цю тенденцію, їм важко суттєво змінити підходи до управління. Це можна пояснити тим, що молодь, яка приходить у політику, не має досить знань, досвіду, організаційних можливостей, щоб протистояти олігархічному впливу на державну систему. Не маючи ustalених моделей поведінки, осмислених принципів і стандартів політичної, управлінської діяльності, молодь здебільшого відтворює традиційно установлені моделі поведінки, які бачить поруч.

За результатами соціологічних досліджень, проведених влітку 2020 р., молоде покоління українців значно оптимістичніше від решти населення дивиться на майбутнє України: 37% людей віком 16–29 років вважають, що молодь має хороше майбутнє у власній країні, тоді як серед усього населення таких 28% [7]. Понад 40% переконані, що умови життя в Україні через 25–30 років стануть кращими, чверть опитаних вважає, що ситуація принципово не зміниться. Оцінка нинішньої ситуації в Україні також чітко корелюється з віком респондентів: серед молоді рівень позитивних оцінок становить 33%, а серед осіб, яким за 60 років – лише 11% [10].

Досить реалістично українська молодь оцінює процеси, які відбувалися в Україні за роки незалежності: 40% 18–29-ти річних вважає, що приблизно стільки ж було позитивного, як і негативного, а близько 25% переконані в тому, що більше було позитиву, в той час, як старше покоління тяжіє більше до протилежної позиції. На референдумі за незалежність України проголосували б «за» – 75%, «проти» – 5%. Але розпад Радянського Союзу позитивно оцінили лише близько 56% молодих людей, негативно – 14,4%, не могли визначитися

зі своїм ставленням до цієї події близько 30% [10]. Природно, що нинішня молодь не має власної рефлексії на радянський період історії, на її оцінки того періоду впливають родина, найближче оточення, інформаційний простір, освіта, що в умовах України значною мірою детермінується регіоном проживання.

На початку 2020 р. вступ до НАТО підтримувало 54% молоді, позаблоковий статус – 22%. Прихильне ставлення до демократії, принаймні як цінності, виявляли 75% представників молодого покоління в порівнянні з 51% серед старших поколінь. Молодь схильніша до змін – частоті зміни роботи, міграції в межах країни та за її межі. Але водночас не дуже цікавиться громадсько-політичним життям. Обґрунтовану характеристику зміни поколінь за роки незалежності України запропонувала відома соціологиня І. Бекешкіна. «Коли в 90-ті роки ми починали досліджувати суспільство, можна було казати так: молодь і всі решта. Молодь до 30 років як соціальна група істотно відрізнялася: вони були вже «нерадянськими». У 2000-х роках це вже стало покоління до 40 років – ця молодь подорослішала, з'явилася нова, й вони теж відрізнялися, але не так радикально. Зараз, коли ми дивимося на якісні відмінності, можна сказати «старші й усі решта». В опитуваннях молодь виділяється кількісно, але не якісно. Вона має свою специфіку, але не відрізняється радикально як носій якихось особливих цінностей <...> Інтерес до політики в молоді не вищий, ніж у решти, навіть дещо нижчий, ніж у середнього віку. Якщо подивитися на тих, хто бере участь у діяльності громадських організацій – молодь не відрізняється від інших поколінь, відрізняється лише група, старша 60 років» [6]. Така ситуація може свідчити також про те, що нинішнє покоління 40–55-ти літніх подолала власну світоглядну кризу й зробила усвідомлений вибір на користь цінностей демократії.

Схоже, нинішня українська молодь визначилась із власною ідентичністю. У 2017 р. 96% тих, кому від 18 до 29 років, ідентифікують себе як етнічні українці, тоді як серед тих, кому понад 60 років, таких 87% [12]. Згідно з опитуваннями, проведеними у 2019 р., близько 72% представників молодого покоління вважають себе патріотами України, 53,8% – спілкуються в сім'ї українською мовою, 24,2% – готові захищати її зі зброєю в руках у разі мобілізації та 60,5% – готові захищати незалеж-

ність і територіальну цілісність України ненасильницькими методами [5].

Певний оптимізм щодо майбутнього Української держави вселяють іммігрантські настрої представників молодого покоління. Переважна більшість їх пов'язують своє майбутнє з Україною. Незважаючи на економічну ситуацію в країні, рівень зарплат і безробіття, з одного боку, й розширення можливостей еміграції в розвинуті країни Європи й Північної Америки, – з іншого, чисельність тих, хто готовий чи потенційно готовий покинути батьківщину, залишається практично сталою – в межах 15% (Таблиця 1) [4; 5].

Попри аполітичність нинішньої молоді, яка зумовлюється недовірою до політиків і влади, зневірою у власній громадянській позиції та низькою самооцінкою власної політичної культури, вона прагне більше впливати на прийняття рішень, які стосуються насамперед її інтересів. Політична участь молодих людей, закономірно, має починатися з їх власних регіонів, де вони можуть долучатися до різних громадських ініціатив, самоорганізовуватися, займатися волонтерською діяльністю тощо. Якщо близько 30% представників молодого покоління вважають, що вони якимось чином впливають на те, що відбувається в Україні, то на ситуацію в населеному пункті, де вони мешкають, вважають, що здатні впливати, близько 48% [5]. Думається, тут проявляється вплив реформи місцевого самоврядування та створення об'єднаних територіальних громад. Через передачу відповідальності на місця децентралізація влади позитивно впливає на розвиток демократичних процесів. Не тільки місцеві чиновники, депутати, а й мешканці населених пунктів починають відчувати себе господарями, відповідальними за стан справ у власному регіоні. Молоді люди також побачили певні перспективи їхніх регіонів, змін тут і зараз, можливість взяти власну участь у цьому процесі й відповідальність за життя свого краю. Зрештою, побудова демократії знизу відповідає менталітету українського суспільства, яке традиційно легше об'єднується навколо спільних інтересів на рівні громад; маючи тривалий історичний досвід без власної держави, суспільству важче зрозуміти свою відповідальність на рівні держави. Можна припустити, що із часом із відповідального члена громади сформується відповідальний громадянин держави.

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання «Чи хочете Ви емігрувати з України?»

	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Хочу жити в Україні	44,4%	44,9%	62,1%	56,5%	49,8%
Хотіли б повчитися чи попрацювати за кордоном якийсь час, але потім повернутися в Україну	38%	40,6%	28,2%	26,2%	27,9%
Планую емігрувати найближчим часом	3,9%	4,2%	9,7%	4,3%	4,9%
Шукаю можливість емігрувати	13%	9,7%		11,7%	9,5%

У нинішнього молодого покоління українців більше ніж у старшого проявляється бажання змінити політику й політиків, тому що для них (більше ніж для їхніх попередників) характерні прагнення до автономії та відособлення від старших, прагматична спрямованість та індивідуальний вибір, вони віддають перевагу тій соціальній системі, яка ґрунтується на індивідуальному успіху. Як зазначив Х. Ортега-і-Гассет, «<...> із того часу, як існує демократія, кожне покоління змушене розглядати свої проблеми з різних позицій. Демократичний досвід покоління, яке відкрило демократію, значно відрізняється від життєвого досвіду наступного покоління, яке живе вже при демократії. І, незважаючи на те, що всі покоління живуть у межах демократичного горизонту, сповідуючи одну демократичну віру, їхні позиції різні» [8, с. 279].

Висновки. Виходячи з проведеного компаративного аналізу, здійсненого на основі генераційного (поколіннєвого) підходу, можна відзначити певні тенденції в процесі трансформації політичної свідомості українського суспільства. Насамперед на ціннісні орієнтації й політичну поведінку різних вікових груп нинішнього українського суспільства вплинули умови їх соціалізації. Старшому поколінню українців довелося пристосовуватися до конкурентного ринку товарів, послуг і праці; нав'язливої реклами як постійного візуального, аудіо й аудіовізуального «шуму»; демонстративної конкуренції політичних лозунгів і персон; до відсутніх у попередній період «ринкових» можливостей одержання доходів; нових факторів соціальної нерівності, пов'язаних з особистісними й матеріальними можливостями. Пристосування в кожному випадку означає тяжку зміну способів діяльності, її нормативних і ціннісних регуляторів, складний пошук нового їхнього «балансу». Водночас людина навіть у складних обставинах, підсвідомо, ментально прагне зберегти себе, свою самооцінку, свій статус. Старше покоління інерційно зберігає залишки постматеріальних цінностей (зокрема почуття обов'язку), тому проявляє більший інтерес до політики й активнішу електоральну поведінку. Інше ставлення викликали лише зміни, пов'язані зі зняттям обмежень – поява можливості для споживчого й політичного вибору, свободи пересування, виїзду за кордон, вільного доступу до інформації тощо. До цього не довелося пристосовуватися, досить було звикнути й, як зазвичай буває в ситуації звикання, відразу забути про набуті свободи, допоки про них не нагадають які-небудь загрози (внутрішні / зовнішні) знову їх втратити. Нинішній молоді не доводиться пристосовуватися до нових умов, і все ж її політична свідомість формується в процесі боротьби з негативними явищами – антиподами демократичного суспільства, які ввійшли в нинішнє життя з радянського, напівколоніального минулого, а також

сформувалися на попередніх етапах демократичної трансформації України. Представники сучасного молодого покоління зосереджені більше на індивідуальній реалізації, покладаються більше на себе, не довіряють політичним інститутам і політикам, тому мало цікавляться політичними питаннями й проявляють електоральну пасивність. Для різних вікових генерацій українського суспільства спільною стала цінність свободи. Молодь, яка не уявляє свого життя без свободи, й старше покоління, яке пам'ятає несвободу й не бажає її повернення, об'єднуються, як тільки виникає загроза свободі як особистій чи громадянській цінності.

Політична свідомість молоді формується не безпосередньо, вона детермінується загальними соціальними й конкретними умовами життя, побуту, трудової зайнятості / незайнятості, реалізованості / нереалізованості кожної молодої людини, її освіти, професійної підготовки, світогляду, моральних ціннісних орієнтацій тощо. Щоб усі компоненти політичної свідомості формувалися як закономірний і природний процес, який можна спрогнозувати, а не стихійно, необхідна продумана, адекватна викликам сучасності державна освітньо-культурна й молодіжна політика. Адже від змісту політичної свідомості молоді, способів і тенденцій розв'язання в ньому конфлікту між традиційним пострадянським патерналізмом і фундаментальними ліберальними цінностями залежить стратегічний напрям розвитку української державності, реформування політичних інститутів, формування громадянського суспільства в умовах складних зовнішніх і внутрішніх викликів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ірина Бекешкіна : Це європейське покоління. *Фонд демократичної ініціативи імені Ілька Кучеріва*. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2013/12/27/iryna-bekeshkina/>.
2. Кондратова В.В. #ВладаЦеМи. Чому Україною до цього часу керує покоління СРСР. 16 червня 2019 р. *Ліга. Новості* : вебсайт. URL: <https://ua-news.liga.net/politics/articles/>.
3. Калініч Г.Ю. Інструменталізація поняття «покоління» в дослідженнях колективної пам'яті. *Національна та історична пам'ять* : Збірник наукових праць. Вип. 3. Київ : ДП «НВЦ Н 35 «Пріоритети», 2012. С. 147–157.
4. Молодь України – 2018. Результати репрезентативного соціологічного дослідження. Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 72 с. URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2019/01/08/9/Doslidjennya_broshyura.pdf.
5. Молодь України – 2019. URL: https://sport.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Sociologichni_doslidzhennia/molod-ykrayini-2019.pdf.
6. Молодь, політика та ідентичність: які вони, молоді українці, і чого очікувати від них? URL: <https://uacrisis.org/uk/molod-polityka-ta-identych->

nist-yaki-vony-molodi-ukrayintsi-i-chogo-ochikuvaty-vid-nyh.

7. Опитування іри: суспільно-політичні погляди в Україні. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/opros_iri_obschestvenno-politicheskie_vzglyady_v_ukraine.html.

8. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды / Пер. с исп. ; Сост., предисл. и общ. ред. А.М. Руткевича. Москва : Издательство «Весь Мир» 1997. 704 с. URL: book/tpft/data/WOLG%20%23%201/929.%20%CE%F0%F2%E5%E3%E0%E8-%C3%E0%F1%F1%E5%F2%20%D5.%20%CE%F0%F2%E5%E3%E0-%E8-%C3%E0%F1%F1%E5%F2%20%D5.%20%CE%F0%F2%E5%E3%E0-%E8-%C3%E0%F1%F1%E5%F2%20%D5.%20%CE%F0%F2%E5%E3%E0%ED%ED%FB%E5%20%F2%F0%F3%E4%FB.pdf.

9. Остапенко М.А. Інформаційне суспільство: епоха політики образів. Наукові записки. Вісник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса. Випуск 1 (57). Київ, 2012. С. 320–330.

10. Україні 29. Де ми зараз та куди прямуємо? URL: <https://dif.org.ua/article/ukraini-29-de-mi-zaraz-ta-kudi-pryamuemo>.

11. Українське покоління Z: цінності та орієнтири. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-1.pdf.

12. Українці зліва направо. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/ukraini-zliva-napravo>

13. Klös H.-P., Rump J., Zibrowius M. Die neue Generation: Werte, Arbeitseinstellungen und unternehmerische Anforderungen Roman Herzog Institute. Nr. 29. München, 2016. 36 S. URL: https://www.ibe-ludwigshafen.de/download/arbeitschwerpunkte-downloads/generationenmix/RHI_Diskussion_29_Web.pdf.

14. Mannheim K. The Sociological Problem of Generations. *Steidl_YTJ_Q7*. 13 March 2009. P. 163–195. URL: http://1989after1989.exeter.ac.uk/wp-content/uploads/2014/03/01_The_Sociological_Problem.pdf.

REFERENCES:

1. Bekeshkina, I. (2013) Це європейське покоління [This is a European generation]. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2013/12/27/iryna-bekeshkina/> [in Ukrainian].

2. VladaCeMy'. Chomu Ukrayinoyu do czogo chasu keruye pokolinnya SRSR [Power Is Us. Why Ukraine is still ruled by the generation of the USSR]. URL: <https://ua-news.liga.net/politics/articles/> [in Ukrainian].

3. Kalinich, G.U. (2012) Instrumentalizaciya ponyattya "pokolinnya" v doslidzhennyax kolektyvnoyi pamyati [Instrumentalization of the concept of "generation" in the study of collective memory]. National and Historical Memory, vol. 3. Kyiv: State Enterprise "Research and Production Center "Priorities", pp. 147–157.

4. Molod' Ukrayiny' – 2018. Rezul'taty' reprezentatyvnogo sociologichnogo doslidzhennya [Youth of Ukraine – 2018. Results of a representative sociological study] (2018). Kyiv : State Enterprise

"Editorial Board of the information bulletin "Official Gazette of the President of Ukraine". URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2019/01/08/9/idjennya_broshyra.pdf [in Ukrainian].

5. Molod' Ukrayiny' – 2018 [Youth of Ukraine - 2019] (2019). URL: https://sport.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Sociologichni_doslidzhennia/molod-ykrayini-2019.pdf [in Ukrainian].

6. Molod', polityka ta identychnist': yaki vony, molodi ukrayinci, i chogo ochikuvaty' vid ny'x? [Youth, politics and identity: what are they, young Ukrainians, and what to expect from them?] (2020). URL: <https://uacrisis.org/uk/molod-polityka-ta-identychnist-yaki-vony-molodi-ukrayintsi-i-chogo-ochikuvaty-vid-nyh> [in Ukrainian].

7. Opy'tuvannya IRI: suspil'no-politychni poglyady' v Ukrayini [IRI poll: socio-political views in Ukraine] (2020). URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/opros_iri_obschestvenno-politicheskie_vzglyady_v_ukraine.html [in Ukrainian].

8. Ortega y Gasset, J. (1997) Izbrannye trudy: Per. s isp. / Sost., predisl. i obshh. red. A.M. Rutkevicha [Translation from Spanish / comp., foreword. and total. ed. By Rutkevich, A.M.]. Moscow : Ves' Mir. URL: book/tpft/data/WOLG%20%23%201/929.%20%CE%F0%F2%E5%E3%E0%E8-%C3%E0%F1%F1%E5%F2%20%D5.%20%CE%F0%F2%E5%E3%E0-%E8-%C3%E0%F1%F1%E5%F2%20%D5.%20%CE%F0%F2%E5%E3%E0-%E8-%C3%E0%F1%F1%E5%F2%20%D5.%20%CE%F0%F2%E5%E3%E0%ED%ED%FB%E5%20%F2%F0%F3%E4%FB.pdf

9. Ostapenko, M.A. (2012) Informacijne suspil'stvo: epoxa polityky' obraziv [Information society: the era of image politics]. Proceedings. Bulletin of the I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, vol 1 (57). Kyiv, pp. 320–330.

10. Ukrayini 29. De my' zaraz ta kudy' pryamuyemo? [Ukraine is 29. Where are we now and where are we going?] (2020). URL: <https://dif.org.ua/article/ukraini-29-de-mi-zaraz-ta-kudi-pryamuemo> [in Ukrainian].

11. Ukrayins'ke pokolinnya Z: cinnosti ta oriyenty'ry' [Ukrainian Generation Z: values and guidelines] (2017). URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-1.pdf [in Ukrainian].

12. Ukrayinci zлива направо [Ukrainians from left to right] (2017). URL: <https://razumkov.org.ua/statti/ukraini-zliva-napravo> [in Ukrainian].

13. Klös H-P., Rump J., Zibrowius M. (2016). Die neue Generation: Werte, Arbeitseinstellungen und unternehmerische Anforderungen Roman Herzog Institut e.V., 36 s. URL: https://www.ibe-ludwigshafen.de/download/arbeitschwerpunkte-downloads/generationenmix/RHI_Diskussion_29_Web.pdf [in German].

14. Mannheim K. (2009). The Sociological Problem of Generations. URL: http://1989after1989.exeter.ac.uk/wp-content/uploads/2014/03/01_The_Sociological_Problem.pdf [in English].

Political consciousness of modern Ukrainian youth in the context of generation change

Demianenko Borys Leonidovich

Doctor in Political Sciences,
Professor at the Department
of Political Sciences,
Hryhoriy Skovoroda University
in Pereiaslav
Sukhomlynsky str., 30, Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine

Demianenko Vira Mykolayivna

Ph.D. in Political Sciences,
Associate Professor
at the Department of Political Sciences,
Hryhoriy Skovoroda University
in Pereiaslav
Sukhomlynsky str., 30, Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine

Pryadko Tetyana Petrovna

Ph.D. in Political Sciences,
Assistant Professor
at the Department of Political Sciences,
Hryhoriy Skovoroda University
in Pereiaslav
Sukhomlynsky str., 30, Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine

The relevance of the study of modern Ukrainian youth political consciousness is determined by the fact that the pace of democratic modernization, strategy of state and society development will crucially depend on the values of the young generation, formation of principles and norms of its political behavior. The constant study of the processes of formation, functioning and genesis of the young people political consciousness is relevant not only in terms of scientific interest, but primarily in terms of the practical need to develop state policy regarding youth and education, parties and NGOs. Analysis of the multivariate development of the political consciousness of Ukrainian society creates a basis for predicting possible scenarios of constructive changes and actions that will overcome the crisis with the least losses and ensure sustainable, progressive development of Ukraine as a democratic state. The aim is to study the political consciousness of young people as a set of mental phenomena and a factor of democratization of socio-political relations in modern conditions of socio-political life on the basis of a generational approach. A set of systematic, comparative, sociological research methods is used.

It is determined that the explanation of the process of renewal of the socio-political system due to the change of generations is quite difficult, because the boundaries between different age generations are quite blurred, the involvement of citizens in politics is gradual even in stable democratic systems. Young people go through a progressive path of political self-identification, form meanings, consolidate demands, gain first political experience, which become the basis for the formation of a long-term strategy for the development of the state over time. The current generation of Ukrainian youth is radically different from previous generations in terms of socialization. The process of ideological formation took place under conditions of democracy and the Ukrainian national state, whereas older (Soviet, post-Soviet) generation experienced values and ideological crisis. An analysis of sociological research shows that the modern young generation is more focused on individual realization, relies more on themselves, does not trust political institutions and politicians, so they have little interest in political issues and show electoral absenteeism. It is important that the vast majority of young people have clearly defined their Western foreign policy orientation, national identity and see their future in Ukraine. As for the orientation towards political values, a certain generational consensus has been established in Ukrainian society – the majority professes liberal values of freedom.

Key words: political consciousness, political values, generational approach, generations, youth, socialization.